

بسمه تعالی

دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی
گروه زبان‌شناسی، آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان و فرهنگ و زبان‌های باستانی

آهنگ کانونی جملات خبری در زبان فارسی

استاد راهنما

سرکار خانم دکتر گلناز مدرسی قوامی

استاد مشاور

جناب آقای دکتر محمد دبیرمقدم

استاد داور

جناب آقای دکتر مجتبی منشی‌زاده

نگارش: مرتضی طاهری اردلی

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان‌شناسی همگانی

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه‌ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: آهنگ کانونی جملات خبری در زبان فارسی	
نویسنده و محقق: مرتضی طاهری اردلی	
مترجم:	
استاد راهنما: دکتر گلناز مدرسی قوامی استاد مشاور/استاد داور: دکتر محمد دبیرمقدم/دکتر مجتبی منشی‌زاده	
کتابنامه: دارد	واژه‌نامه: دارد
نوع پایان‌نامه:	بنیادی ☒ توسعه‌ای ☐ کاربردی ☐
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	سال تحصیلی: ۸۸-۸۹
محل تحصیل: تهران نام دانشگاه: علامه طباطبائی دانشکده: ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی	
تعداد صفحات: ۱۷۰ گروه آموزشی: زبان‌شناسی همگانی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان	
کلیدواژه‌ها: کانون، پیش‌کانون، پس‌کانون، کانون محدود، کانون گسترده، بسامد پایه، دیرش، برجستگی، منحنی زیروبمی، تکیه زیروبمی، تکیه/نواخت گروه، گروه آهنگی، گروه‌زدایی، همبسته، گروه تکیه‌ای	
کلیدواژه‌ها به زبان انگلیسی:	
Focus, pre-focus, post-focus, narrow focus, broad focus, fundamental frequency, duration, prominence, pitch track, pitch accent, phrase tone/accent, intonational phrase, dephrasing, correlate, accentual phrase	

چکیده

الف: موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف)

نگارنده در تحقیق حاضر قصد دارد نظام آهنگ کانونی در ساخت جملات خبری زبان فارسی را مورد بررسی قرار دهد.

ب: مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چهارچوب نظری و پرسش‌ها و فرضیه‌ها:

الف: آیا دیرشِ عناصر جمله (پیش‌کانون، پس‌کانون و عنصر کانونی)، قبل و بعد از اعمال کانون، تغییر می‌کند؟

ب: آیا بسامد پایه عناصر جمله (پیش‌کانون، پس‌کانون و عنصر کانونی)، قبل و بعد از اعمال کانون تغییر می‌کند؟

پ: همبسته‌های آهنگی کانون در جملات خبری زبان فارسی کدامند؟

پ: روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه‌گیری و روش‌های نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها:

برای گردآوری داده‌ها، از گویشوران فارسی زبان خواسته شد تا ساخت‌های از پیش تعیین شده زبان فارسی را در شرایط آزمایشگاهی تولید کنند. در این پژوهش از پنج گویشور مرد برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است که میانگین سنی آنها ۲۵ سال می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای پرت (نسخه ۵.۱.۳۲، بورزما و وی‌نینک، ۲۰۱۰-۱۹۹۲) و تحلیل آماری SPSS 15 استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق:

از دیدگاه آواشناختی، میانگین میزان دیرش و بسامد پایه عناصر کانونی بیشتر از معادل آنها در جملات فاقد کانون می‌باشد. همچنین مقایسه میانگین دیرش و بسامد پایه عناصر پیش‌کانون و پس‌کانون با معادل آنها در جملات فاقد کانون نشان می‌دهد که تفاوت معناداری بین آنها مشاهده نمی‌شود. بعد واج‌شناختی آهنگ کانون نشانگر آن است که عناصر کانونی از الگوی نواختی $(L+)^*H$ پیروی می‌کنند.

نتیجه گیری و پیشنهادات:

به دنبال پاسخگویی به سوال اول تحقیق، مقایسه دیرش عناصر کانونی با معادل آنها حاکی از آن است که میانگین میزان دیرش عناصر کانونی بیشتر از معادل آنها در جملات فاقد کانون می باشد. همچنین مقایسه میانگین عناصر پیش کانون و پس کانون با معادل آنها در جملات فاقد کانون نشان می دهد که تفاوت معناداری بین آنها مشاهده نمی شود. در راستای پاسخگویی به سوال دوم تحقیق، مقایسه بسامد پایه عناصر کانونی با معادل آنها حاکی از آن است که میانگین میزان بسامد پایه عناصر کانونی بیشتر از معادل آنها در جملات فاقد کانون می باشد. همچنین مقایسه میانگین عناصر پیش کانون و پس کانون با معادل آنها در جملات فاقد کانون نشان می دهد که تفاوت معناداری بین آنها مشاهده نمی شود. نگارنده این سطور بر این باور است که یک سازه کانونی در جملات ساده خبری در زبان فارسی دارای الگوی نواختی $(L+)^*H$ است.

۱- بررسی فرایند گام پایین در زبان فارسی

۲- بررسی ساخت آهنگی در گفتار زبان فارسی

۳- بررسی ترتیب کلمات و آهنگ در زبان فارسی

۴- بررسی چگونگی همبسته های آهنگی کانون در دیگر انواع جملات فارسی اعم از جملات موصولی، سوالی های با کلمه پرسشی، سوالی های آری - نه و ...

۵- بررسی آواشناسی و واج شناسی آهنگ زبان فارسی در قالب نظریه خودواحد - وزنی

صحت اطلاعات مندرج در این فرم براساس محتوای پایان نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می نمایم.

نام استاد راهنما:

سمت علمی:

نام دانشکده:

رئیس کتابخانه:

به روانِ پدر و حضورِ صبورِ مادر

سپاسگزاری

خداوند را شاکرم که در طول یک سال و نیم گذشته توان و طاقت به سرانجام رساندن این پایان‌نامه را به این حقیر عنایت کرده است. از همان آغاز نگارش طرح تحقیق و اصلاح و ویرایش‌های مکرر، کار دشواری را در پیش‌رو متصور بودم؛ اما در این مسیر، کمک و راهنمایی‌های زبانشناسان و اساتید بسیاری راه را بر اینجانب هموار کرد و در این میان برخورد لازم می‌دانم که از این فرصت استفاده کرده و از زحمات آنها تشکر و سپاسگزاری کنم.

دکتر گلناز مدرسی قوامی در مقام استاد راهنما، با راهنمایی‌های ارزشمندشان و با صبر و حوصله تمام، نگارنده را در طول نگارش این تحقیق یاری کردند. بی‌شک، بدون تذکرات، نکته‌سنجی‌ها و دقت نظرهای این استاد گرانمایه، نوشته حاضر، هیچگاه عنوان پایان‌نامه به خود نمی‌گرفت. از ایشان بیش از پیش سپاسگزارم و برای همیشه خود را مدیون ایشان می‌دانم. دکتر محمد دبیرمقدم در مقام استاد مشاور، نکاتی چند را متذکر شدند که آنها را در رساله حاضر اعمال کردم. کلاس‌های درس ایشان را هیچگاه فراموش نمی‌کنم و برای همیشه دلتنگ کلاس‌های درس و آموزه‌های ایشان هستم. از ایشان کمال تشکر را دارم. دکتر مجتبی منشی‌زاده، در جایگاه استاد داور، نکاتی را گوشزد کردند و در نتیجه بر کیفیت کار افزودند. از ایشان نیز کمال تشکر را دارم.

در اینجا، فرصت را غنیمت می‌شمارم و از دیگر اساتیدی که در دوره کارشناسی ارشد افتخار شاگردی آنها را داشتم، نیز سپاسگزاری می‌کنم: دکتر یحیی مدرسی، دکتر مصطفی عاصی، دکتر ویدا شقاقی، دکتر کورش صفوی، دکتر شهلا رقیب‌دوست و دکتر ارسلان گلفام، برای همیشه مرا مدیون خود کردند. اولین آموزه‌های زبانشناسی را از این عزیزان فرا گرفتم.

در طول نگارش این تحقیق از راهی دور و از طریق رایانامه (ای‌میل) از راهنمایی‌های بسیار ارزنده زبانشناسانی بهره برده‌ام که به حق این پایان‌نامه تحت تاثیر آموزه‌های آنها قرار گرفته است. از این رو شایسته می‌دانم که از دکتر نیما سادات‌تهرانی (دانشگاه منی‌توبا، کانادا) تشکر کنم که در آغاز منابع بسیار ارزشمندی را برایم فراهم آوردند و در پیشبرد کار سهم بسزایی ایفا کردند. از ایشان بسیار سپاسگزارم. در این مسیر، لازم می‌دانم ممنون و سپاسگزار زبانشناسان دیگری باشم که با اختصاص دادن وقت ارزشمندشان پاسخگویی سوالات نگارنده بوده‌اند: جانت پیرهامبرت (دانشگاه نورث‌وسترن، امریکا)، رابرت لد (دانشگاه ادینبورو، اسکاتلند)، کارلس گاسنهون (دانشگاه لندن، انگلیس)؛ رادبود نیجمگان (هلند)، سان آه جون (دانشگاه کالیفرنیا، امریکا)، سونیا فروتا (دانشگاه لیسبون، پرتغال)، دنیل هرست (آزمایشگاه زبان و گفتار CNRS، فرانسه)، آنتونیز بوتونیز (دانشگاه آتن، یونان)، هایک جی کوبز (دانشگاه رادبود نیجمگان، هلند)، جیمز جرمن (آزمایشگاه زبان و گفتار CNRC، فرانسه)،

جودیت هِنسن (دانشگاه رادبود نیجمگان، هلند)، میرا اُه (موسسه فناوری یوجو کره جنوبی)، کیمیکو ناکانیشی (دانشگاه اُکانومیزو، ژاپن) و کریستینا اسپوزیتو (دانشگاه مک آلستر، امریکا).

در اینجا شایسته می‌دانم قدردان اساتید و زبانشناسانی باشم که در طول دوره کارشناسی ارشد با سخاوت علمی خاص خود، منابعی را که به آنها دسترسی نداشتم، برایم ارسال کرده و مرا مدیون خود کردند: کاتسورا آئویاما (دانشگاه تگزاس تک، امریکا)، توماس اسکاول (دانشگاه سانفرانسیسکو، امریکا)، سلی توماسون (دانشگاه میشیگان، امریکا)، ری جکندوف (دانشگاه تفتس، امریکا)، آندرو کارنی (دانشگاه آریزونا، امریکا)، نوام چامسکی (دانشگاه ام‌آی‌تی، امریکا)، ژاکلین لُکارمه (دانشگاه پاریس، فرانسه)، سی‌یب نوتبوم (دانشگاه اُترخت، هلند)، کارلوس گاسنهون (دانشگاه لندن، انگلیس؛ رادبود نیجمگان، هلند)، ریموند مونه (دانشگاه ادینبورو، اسکاتلند)، میشل آکارد (دانشگاه رایس، امریکا) و مارتین هوینگز (دانشگاه بیرمنگهام، انگلیس).

علاوه بر حضور نگارنده تحقیق در ضبط داده‌ها، گویشوران دیگری با اختصاص دادن وقت خود نگارنده را یاری کردند. از میلاد طاهری، محمد باقری، سلمان نجاتی و حبیب علیمردانی بسیار سپاسگزارم.

در پایان از اعضای خانواده‌ام بویژه مادر عزیزم سپاسگزارم که زندگی یکرنگ و یکنواختم را تحمل کردند و با خالی کردن بسیار از وظایف از روی دوشم، راه مطالعه و تحصیل را برایم هموار کردند.

مرتضی طاهری اردلی

۳۰ تیرماه ۱۳۸۹

چکیده

هدف این پایان‌نامه، بررسی نظام آهنگِ کانونی در ساخت جملات خبری زبان فارسی، در قالب نظریهٔ خودواحد - وزنی است. این پایان‌نامه دارای دو بُعد آواشناختی و واج‌شناختی است و براساس ساخت‌های از پیش تعیین شده که گویشوران در شرایط آزمایشگاهی تولید کردند، تاثیر اعمال کانون بر این ساخت‌ها را مورد تحلیل قرار داده است. از دیدگاه آواشناختی، تاثیرات کانون به لحاظ دیرش و بسامد پایه بر روی جملات خبری ساده نشان می‌دهد که میانگین میزان دیرش و بسامد پایهٔ عناصر کانونی بیشتر از معادل آنها در جملات فاقد کانون می‌باشد. همچنین مقایسهٔ میانگین دیرش و بسامد پایهٔ عناصر پیش کانون و پس کانون با معادل آنها در جملات فاقد کانون نشان می‌دهد که تفاوت معناداری بین آنها مشاهده نمی‌شود؛ از این رو تنها تغییرات در عناصر کانونی مشاهده شده است و اعمال کانون تاثیر معناداری بر روی دیرش و بسامد پایهٔ عناصر پیش کانون و پس کانون ندارد. بُعد واج‌شناختی آهنگِ کانون نشانگر آن است که عناصر کانونی از الگوی نواختی L^+H^* پیروی می‌کنند. عنصر کانونی تشکیل یک گروه تکیه‌ای مجزا می‌دهد و این گروه تکیه‌ای دارای نواخت مرزناهی "l" می‌باشد که عناصر پس کانون را تا پایان گروه آهنگی در بر می‌گیرد. الگوی نواختی L^+H^* متعلق به کلمات با تکیهٔ آغازی است اما الگوی L^+H^* مختص کلمات همراه با تکیهٔ پایانی است.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

۲	۱-۱ مقدمه
۴	۲-۱ هدف پژوهش
۴	۳-۱ پرسش‌های تحقیق
۴	۴-۱ روش گردآوری داده‌ها
۵	۱-۴-۱ آزمودنی‌ها
۵	۲-۴-۱ مواد پژوهش
۷	۳-۴-۱ ابزارهای پژوهش
۷	۴-۴-۱ نحوه اندازه‌گیری
۸	۵-۱ نوع پژوهش
۸	۶-۱ مفاهیم اصلی
۱۱	۷-۱ ساختار پژوهش

فصل دوم: مفاهیم بنیادی و کلیات نظری

۱۴	مقدمه
۱۴	۱-۲ آهنگ
۱۵	۱-۱-۲ تعریف آهنگ
۱۶	۲-۱-۲ نقش‌های آهنگ
۱۸	۳-۱-۲ واج‌شناسی آهنگ
۱۸	۴-۱-۲ واج‌شناسی زایشی و رویکردهای منشعب بعد از آن
۲۲	۵-۱-۲ واج‌شناسی خودواحد - وزنی
۳۰	۶-۱-۲ اهداف نظریه واج‌شناسی خودواحد - وزنی
۳۰	۷-۱-۲ ساخت نوایی در زبان فارسی
۳۲	۲-۲ ساخت اطلاع

۳۴	۱-۲-۲ کانون و نحوه نشان دادن آن در زبان‌های دنیا
۳۹	۲-۲-۲ انواع کانون
۴۲	۳-۲ رده‌شناسی نوایی

فصل سوم: پیشینه مطالعاتی

۴۶	مقدمه
۴۶	۱-۳ تاریخچه مطالعات آهنگ
۴۹	۲-۳ پیشینه مطالعات آهنگ کانونی در انگلیسی
۴۹	۱-۲-۳ سیتائف و هوس (۲۰۰۳)
۵۲	۲-۲-۳ ژو و ژو (۲۰۰۵)
۵۴	۳-۳ پیشینه مطالعات آهنگ در فارسی
۵۵	۱-۳-۳ او حیدیان کامیار (۱۳۷۹)
۵۹	۲-۳-۳ اسلامی (۱۳۷۹، ۱۳۸۴)
۶۲	۳-۳-۳ ماهجانی (۲۰۰۳)
۷۰	۴-۳-۳ سادات تهرانی (۲۰۰۷)
۸۰	۵-۳-۳ اسکار بورو (۲۰۰۷)

فصل چهارم: تحلیل داده‌ها

۸۹	مقدمه
۸۹	۱-۴ میانگین دیرش به تفکیک جمله
۱۰۲	۱-۴ میانگین دیرش عنصر کانونی به تفکیک جمله
۱۰۶	۲-۱-۴ مقایسه دیرش عناصر کانونی، پیش کانون و پس کانون با معادل آنها در بین تمام جملات
۱۰۹	۲-۴ میانگین بسامد پایه به تفکیک جمله
۱۲۰	۱-۲-۴ میانگین بسامد پایه عنصر کانونی به تفکیک جمله
۱۲۵	۲-۲-۴ مقایسه بسامد پایه عناصر کانونی، پیش کانون و پس کانون با معادل آنها در بین تمام جملات
۱۲۸	۳-۴ همبسته‌های آهنگی کانون در جملات خبری

فصل پنجم: نتیجه گیری

۱۳۹	مقدمه
۱۳۹	۱-۵ خلاصه
۱۴۰	۱-۵ نتیجه گیری
۱۴۰	۱-۱-۵ دیرش
۱۴۲	۲-۱-۵ میانگین بسامد پایه
۱۴۳	۳-۱-۵ همبسته‌های آهنگی کانون
۱۴۴	پیشنهادهای آتی
۱۴۵	منابع فارسی
۱۴۶	منابع انگلیسی
۱۵۵	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
۱۶۳	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی

فهرست شکل‌ها

- شکل (۱-۱): پاره گفتار جمله خبری خنثی، پنجمین تکرار از گویشور اول، «ماها بابابای نیلی رو لندن دیدیم» ۸-----
- شکل (۱-۲): عدم رابطه یک به یک بین عناصر موجود در لایه‌های مختلف ۲۰-----
- شکل (۲-۲): سطوح مختلف تکیه به صورت سلسله مراتبی بر روی کلمه ۲۱-----
- شکل (۳-۲): ضبط صوتی پاره گفتار، منحنی بسامد پایه و چهار لایه برچسب‌دهی (آواها، نواخت‌ها، فاصله‌نماها و متفرقه) "Okay... They have a couple flights." ۲۸-----
- شکل (۱-۳): میانگین منحنی زیرویمی F0 جملات تولید شده توسط هفت گویشور. منحنی زخمیتر دارای کانون محدود روی یکی از کلمات است ۵۲-----
- شکل (۲-۳): جمله خبری معمولی با نواخت مرز نمای L% ، "علی دیروز در امتحان موفق شد" ۶۴-----
- شکل (۳-۳): جمله خبری خنثی، "من علی را به منزل بردم" ۶۵-----
- شکل (۴-۳): جمله خبری همراه با کانون محدود بر روی مفعول "علی" ، "من علی را به منزل بردم" ۶۵-----
- شکل (۵-۳): نحوه گروه‌بندی نوایی در پاره گفتار، "علی برادر نقی را دید" ۶۷-----
- شکل (۶-۳): تغییر گروه‌بندی نوایی به علت ترتیب مختلف کلمات، "علی دید برادر نقی را" ۶۷-----
- شکل (۷-۳): سازوکار کانون در سوالی‌های با کلمه پرسشی، "کجا شما بابک بردید؟" ۶۸-----
- شکل (۸-۳): حضور کانون پیش از کلمه پرسشی در سوالی‌های با کلمه پرسشی "بابک کجا شما بردید؟" ۶۹-----
- شکل (۹-۳): سازوکاری پیچیده‌تر از کانون و پرسش‌واژه در سوالی‌های با کلمه پرسشی "بابک کجا شما بردید؟" ۶۹-----
- شکل (۱۰-۳): پاره گفتار "مینا میلاتم می‌مونه چند روز" ۷۱-----
- شکل (۱۱-۳): پاره گفتار "هوا امروز ابریه" ۷۲-----
- شکل (۱۲-۳): پاره گفتار "هوا امروز ابریه" ۷۲-----
- شکل (۱۳-۳): پاره گفتار "فروغ دیروز برا سهراب پیرن خرید" ۷۵-----
- شکل (۱۴-۳): پاره گفتار "فروغ دیروز برا سهراب پیرن خرید" ۷۵-----
- شکل (۱۵-۳): پاره گفتار "شاگردا میزارو آوردن؟" ۷۵-----
- شکل (۱۶-۳): پاره گفتار کانون دو گانه، "شاگردا میزارو آوردن" ۷۸-----
- شکل (۱۷-۳): پاره گفتار نوع اول، با نواخت زیر، "دیروز ناممون آمد" ۷۹-----
- شکل (۱۸-۳): پاره گفتار نوع دوم، با نواخت بم، "مال ناممون بود" ۷۹-----
- شکل (۱۹-۳): پاره گفتار نوع سوم، کانون تقابلی، "مال ناممون بود" ۷۹-----
- شکل (۲۰-۳): کانون فاعلی در جملات خبری، "مردِ صندلی می‌بینه" ۸۱-----
- شکل (۲۱-۳): کانون فاعلی در پرسشی‌های آری - نه، "مردِ صندلی می‌بینه؟" ۸۲-----
- شکل (۲۲-۳): کانون گروه فعلی، "مردِ صندلی می‌بینه" ۸۳-----
- شکل (۲۳-۳): کانون مفعولی، "مردِ صندلی می‌بینه" ۸۳-----

- شکل (۲۴-۳): دو روش در توصیف کانون: $L+H^*$ و $L+H^*L$ ----- ۸۴
- شکل (۲۵-۳): کانون در جملهٔ موصولی، "من مردِ رو که نانازُ می‌بینه می‌کشونم..." ----- ۸۶
- شکل (۱-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ خنثی، پنجمین تکرار از گویشور اول، «ماها بابای نیلی رو لندن دیدیم» ----- ۱۲۹
- شکل (۲-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ خنثی، اولین تکرار از گویشور سوم، «ماها بابای نیلی رو لندن دیدیم» ----- ۱۳۰
- شکل (۳-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، اولین تکرار از گویشور اول، «**ماها** بابای نیلی رو لندن دیدیم» ----- ۱۳۱
- شکل (۴-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، چهارمین تکرار از گویشور سوم، «**ماها** بابای نیلی رو لندن دیدیم» ----- ۱۳۲
- شکل (۵-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، چهارمین تکرار از گویشور چهارم، «ماها **بابای** نیلی رو لندن دیدیم» ----- ۱۳۲
- شکل (۶-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، چهارمین تکرار از گویشور دوم، «ماها **بابای** نیلی رو لندن دیدیم» ----- ۱۳۳
- شکل (۷-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، اولین تکرار از گویشور دوم، «ماها بابای نیلی رو لندن دیدیم» ----- ۱۳۴
- شکل (۸-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، چهارمین تکرار از گویشور اول، «ماها بابای نیلی رو لندن دیدیم» ----- ۱۳۴
- شکل (۹-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، پنجمین تکرار از گویشور پنجم، «ماها بابای نیلی رو **لندن** دیدیم» ----- ۱۳۵
- شکل (۱۰-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، سومین تکرار از گویشور چهارم، «ماها بابای نیلی رو **لندن** دیدیم» ----- ۱۳۵
- شکل (۱۱-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، چهارمین تکرار از گویشور دوم، «ماها بابای نیلی رو **لندن** دیدیم» ----- ۱۳۶
- شکل (۱۲-۴): پاره‌گفتار جملهٔ خبریِ کانونی، چهارمین تکرار از گویشور چهارم، «ماها بابای نیلی رو **لندن** دیدیم» ----- ۱۳۷

فهرست نمودارها

- نمودار (۱-۴): میانگین میزان دیرش جمله اول، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۹۱
- نمودار (۲-۴): میانگین میزان دیرش جمله دوم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۹۴
- نمودار (۳-۴): میانگین میزان دیرش جمله سوم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۹۷
- نمودار (۴-۴): میانگین میزان دیرش جمله چهارم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۹۹
- نمودار (۵-۴): میانگین میزان دیرش جمله پنجم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۱
- نمودار (۶-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله اول، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۲
- نمودار (۷-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله دوم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۳
- نمودار (۸-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله سوم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۴
- نمودار (۹-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله چهارم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۵
- نمودار (۱۰-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله پنجم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۶
- نمودار (۱۱-۴): مقایسه دیرش عناصر کانونی و معادل آنها در تمام جملات، برحسب ثانیه ----- ۱۰۷
- نمودار (۱۲-۴): مقایسه دیرش عناصر پیش کانون و معادل آنها در تمام جملات، برحسب ثانیه ----- ۱۰۸
- نمودار (۱۳-۴) مقایسه دیرش عناصر پس کانون و معادل آنها در تمام جملات، برحسب ثانیه ----- ۱۰۸
- نمودار (۱۴-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله اول، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۱۰
- نمودار (۱۵-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله دوم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۱۳
- نمودار (۱۶-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله سوم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۱۶
- نمودار (۱۷-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله چهارم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۱۸
- نمودار (۱۸-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله پنجم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۰
- نمودار (۱۹-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله اول، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۱
- نمودار (۲۰-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله دوم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۲
- نمودار (۲۱-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله سوم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۳
- نمودار (۲۲-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله چهارم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۴
- نمودار (۲۳-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله پنجم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۵
- نمودار (۲۴-۴): مقایسه بسامد پایه عناصر کانونی و معادل آنها در تمام جملات، برحسب هرتز ----- ۱۲۶
- نمودار (۲۵-۴): مقایسه بسامد پایه عناصر پیش کانون و معادل آنها در تمام جملات، برحسب هرتز ----- ۱۲۷
- نمودار (۲۶-۴): مقایسه بسامد پایه عناصر پس کانون و معادل آنها در تمام جملات، برحسب هرتز ----- ۱۲۷

فهرست جدول‌ها

- جدول (۱-۴): میانگین میزان دیرش جمله اول، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۹۱
- جدول (۲-۴): میانگین میزان دیرش جمله دوم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۹۳
- جدول (۳-۴): میانگین میزان دیرش جمله سوم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۹۶
- جدول (۴-۴): میانگین میزان دیرش جمله چهارم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۹۸
- جدول (۵-۴): میانگین میزان دیرش جمله پنجم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۰
- جدول (۶-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله اول، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۲
- جدول (۷-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله دوم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۳
- جدول (۸-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله سوم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۴
- جدول (۹-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله چهارم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۵
- جدول (۱۰-۴): میانگین میزان دیرش عنصر کانونی و معادل آن در جمله پنجم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۰۶
- جدول (۱۱-۴): مقایسه دیرش عناصر کانونی و معادل آنها در تمام جملات، برحسب ثانیه ----- ۱۰۷
- جدول (۱۲-۴): مقایسه دیرش عناصر پیش کانون و معادل آنها در تمام جملات، برحسب ثانیه ----- ۱۰۷
- جدول (۱۳-۴): مقایسه دیرش عناصر پس کانون و معادل آنها در تمام جملات، برحسب ثانیه ----- ۱۰۸
- جدول (۱۴-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله اول، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۱۰
- جدول (۱۵-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله دوم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۱۲
- جدول (۱۶-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله سوم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۱۵
- جدول (۱۷-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله چهارم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۱۷
- جدول (۱۸-۴): میانگین میزان بسامد پایه جمله پنجم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۱۹
- جدول (۱۹-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله اول، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۰
- جدول (۲۰-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله دوم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۱
- جدول (۲۱-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله سوم، برحسب ثانیه، به تفکیک جمله ----- ۱۲۲
- جدول (۲۲-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله چهارم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۳
- جدول (۲۳-۴): میانگین میزان بسامد پایه عنصر کانونی و معادل آن در جمله پنجم، برحسب هرتز، به تفکیک جمله ----- ۱۲۴
- جدول (۲۴-۴): مقایسه بسامد پایه عناصر کانونی و معادل آنها در تمام جملات، برحسب هرتز ----- ۱۲۵
- جدول (۲۵-۴): مقایسه بسامد پایه عناصر پیش کانون و معادل آنها در تمام جملات، برحسب هرتز ----- ۱۲۶
- جدول (۲۶-۴): مقایسه بسامد پایه عناصر پس کانون و معادل آنها در تمام جملات، برحسب هرتز ----- ۱۲۷

فصل اول

کلیات

۱-۱ مقدمه

زبان‌ها از شیوه‌های متفاوتی برای جلب توجه شنونده به بخشی از پاره گفتار استفاده می‌کنند. آهنگ یکی از ابزارهای زبانی است که برای نشان دادن کانون بر روی قسمتی از یک جمله بکار می‌رود (کراتندن^۱، ۱۹۸۶: ۷۳). زبان‌ها می‌توانند در کنار ابزار آهنگ از ابزارهای نحوی و صرفی نیز برای نشان دادن کانون استفاده کنند (همانجا). اما کانون خود دارای تقسیم‌بندی است. بسیاری از زبان‌شناسان بین دو نوع کانون تفاوت قائل شده‌اند: نوع اول، کانونی است که فقط اطلاع نو^۲ و از پیش فرض نشده را در اختیار مخاطب قرار می‌دهد؛ نوع دوم کانونی است که با اطلاع قبلی مخاطب، نوعی تقابل دارد و فرض قبلی وی را تصحیح می‌کند (ولدووی^۳، ۱۹۹۲؛ ولدووی و انگدال^۴، ۱۹۹۶؛ کیس^۵، ۱۹۹۸؛ ایشی‌هارا^۶، ۲۰۰۰؛ سزندوری^۷، ۲۰۰۱؛ کولز^۸، ۲۰۰۳ (به نقل از راسخ‌مهند، ۱۳۸۵: ۲۲)). راسخ‌مهند (همانجا) برای اشاره به کانون نوع اول از اصطلاح کانون اطلاعی^۹ و برای اشاره به نوع دوم از کانون تقابلی^{۱۰} استفاده می‌کند. در این تحقیق منظور ما از کانون، نوع دوم یعنی کانون تقابلی است.

کانون به طور کلی تشکیل یک گروه تکیه‌ای^{۱۱} مجزا می‌دهد و با بسامد پایه^{۱۲} (F0) بالا نمود پیدا می‌کند (سادات‌تهرانی، ۲۰۰۷: ۱۳۶). در زبان فارسی تکیه زیروبمی^{۱۳} بر روی هجای تکیه‌بر^{۱۴} واژگانی قرار می‌گیرد و پیوند خوردن این دو، کوچک‌ترین واحد آهنگی یعنی گروه تکیه‌ای را تشکیل می‌دهد

¹ - Cruttenden

² - new information

³ - Vallduvi

⁴ - Engdahl

⁵ - Kiss

⁶ - Ishihara

⁷ - Szendori

⁸ - Cowles

⁹ - informative focus

¹⁰ - contrastive

¹¹ - accentual phrase

¹² - fundamental frequency

¹³ - pitch accent

¹⁴ - accented

(سادات تهرانی، ۲۰۰۸: ۲). در زبان فارسی تکیه زیروبمی L+H* دو واج گونه دارد: L+H* و دیگری H* (همانجا). اولین صورت برروی کلمات و گروه‌های با تکیه پایانی مانند اسم‌ها و صفت‌های طولانی‌تر از یک هجا و همچنین برروی کلمات ندایی ظاهر می‌شود و دومین صورت یعنی H* برروی کلمات با تکیه آغازی مانند اکثر صورت‌های فعلی و واژگان قاموسی تک‌هجایی، قرار می‌گیرد (همانجا).

پژوهش حاضر در چهارچوب نظریه واج‌شناسی خودواحد - وزنی^۱ (پیرهامبرت^۲، ۱۹۸۰؛ لَد^۳، ۱۹۸۳ و ۱۹۸۳ و ۱۹۹۶؛ گاسنهون^۴، ۱۹۸۴؛ لیبرمن^۵ و پیرهامبرت، ۱۹۸۴؛ بکمن^۶ و پیرهامبرت، ۱۹۸۶؛ بکمن و پیرهامبرت، ۱۹۸۸؛ پیرهامبرت و هیرشبرگ^۷، ۱۹۹۰؛ پرایس^۸ و همکاران، ۱۹۹۱؛ سیلورمن^۹ و همکاران، همکاران، ۱۹۹۲؛ وایتمن^{۱۰} و همکاران، ۱۹۹۲) انجام می‌پذیرد و مشخصاً از رهیافتی استفاده می‌کند که بر اساس الگوی پیشنهادی پیرهامبرت (۱۹۸۰) بنیان نهاده شده است که بعدها در لد (۱۹۹۶) نیز تعدیل یافته است. در این جُستار به آواشناسی و واج‌شناسی آهنگ کانونی جملات خبری در زبان فارسی، بر اساس چهارچوب فوق‌الذکر پرداخته می‌شود.

¹ - Autosegmental-Metrical phonology

² - Pierrehumbert

³ - Ladd

⁴ - Gussenhoven

⁵ - Liberman

⁶ - Beckman

⁷ - Hirschberg

⁸ - Price

⁹ - Silverman

¹⁰ - Wightman

۲-۱ هدف پژوهش

مطالعه آهنگ کانون از آن جهت مهم است که صورت‌بندی آهنگ زبان را ممکن می‌سازد. این کار علاوه بر وجه علمی و تحقیقاتی، به لحاظ کاربردی نیز در پردازش ماشینی زبان، برای مثال تبدیل نوشتار به گفتار^۱ و بازشناسی گفتار^۲ پراهمیت است.

۳-۱ پرسش‌های تحقیق

هدف غایی در این تحقیق، پاسخگویی به سوالات زیر است:

الف: آیا دیرش^۳ عناصر جمله (پیش‌کانون^۴، پس‌کانون^۵ و عنصر کانونی)، قبل و بعد از اعمال کانون، تغییر می‌کند؟

ب: آیا بسامد پایه عناصر جمله (پیش‌کانون، پس‌کانون و عنصر کانونی)، قبل و بعد از اعمال کانون تغییر می‌کند؟

پ: همبسته‌های^۶ آهنگی کانون در جملات خبری زبان فارسی کدامند؟

۴-۱ روش گردآوری داده‌ها

برای گردآوری داده‌ها، از گویشوران فارسی زبان خواسته شد تا ساخت‌های از پیش تعیین شده زبان فارسی را در شرایط آزمایشگاهی تولید کنند و صدای آنها را با استفاده از میکروفون ضبط کرده و از طریق نرم‌افزارهای تحلیل صوت، مورد تحلیل قرار دادیم.

¹ - text-to-speech synthesis

² - speech recognition

³ - duration

⁴ - pre-focus

⁵ - post-focus

⁶ - correlates

به منظور فعال کردن کانون تقابلی بر روی عنصر مورد نظر درون جمله، جمله دیگری را قبل از جمله اصلی (درون پرانتز) قرار می‌دهیم. تفاوت جمله‌ای که درون پرانتز می‌آید با جمله اصلی نه تنها در عنصر کانونی است، بلکه کلمه «بلکه» در پایان جمله (درون پرانتز) می‌آید و فعل جمله نیز منفی است. در هر دو جمله، کلمه‌هایی که در تقابل قرار می‌گیرند به صورت برجسته نمایش داده می‌شوند. برای نمونه:

(۱) **اونا** بابای نیلی رو لندن ندیدن بلکه **ماها** بابای نیلی رو لندن دیدیم.

۱-۴-۱ آزمودنی‌ها

در این پژوهش از پنج گویشور مرد برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است که میانگین سنی آنها ۲۵ سال می‌باشد. کمترین سن را در بین آزمودنی‌ها، گویشور اول با ۱۹ سال و بیشترین سن را گویشور سوم با ۲۸ سال داراست. همه این گویشوران مسلط به فارسی معیار هستند و شیوه تکلم آنها روان و بدون لکنت زبان می‌باشند. آنها همچنین جمله‌های مورد نظر را با سرعت گفتار معمولی ادا کردند.

۱-۴-۲ مواد پژوهش

جمله‌هایی را که گویشوران تولید کردند شامل جمله‌های فاقد کانون و دارای کانون می‌باشند؛ به عبارتی دیگر، جمله‌های فاقد کانون را مبنا قرار می‌دهیم تا تغییرات احتمالی را که بعد از اعمال کانون بر روی همان جمله‌ها تحقق پیدا می‌کند، محاسبه کنیم. جملات خبری مورد استفاده در تحقیق عبارتند از:

(۱) جمله خبری بدون کانون:

(الف) ماها بابای نیلی رو لندن دیدیم.

(۲) جمله خبری تولید شده با اعمال کانون بر روی عناصر مختلف:

(الف) **اونا** بابای نیلی رو لندن ندیدن بلکه **[ماها]** بابای نیلی رو لندن دیدیم.